

OROSZ GÁBOR VIKTOR

Idegen méltóság. Preimplantációs genetikai diagnosztika és az emberi méltóság elve a teológia kontextusában

Szerző: Orosz Gábor Viktor
ISBN 978 963 236 166 6
Kiadó: L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009 (170 old.)

A hazai magyar nyelvű (amúgy sem túlságosan bőséges) bioetikai szakirodalom nem dicsekedhet sok hazai alkotással. Mindezek mellett a bioetikai szakirodalomban, s ezzel együtt járóan a bioetikai szakmai vitákban is jelentősen alulreprezentált a teológiai etika. Orosz Gábor Viktor könyve nem kevesebbre vállalkozik, mint ennek a hiánynak jelzésértékű pótlására. A L'Harmattan Kiadó gondozásában megjelent, külső kivitelében visszafogottan elegáns, belső kivitelben áttekinthető és jól használható könyv arra hívja fel a közvélemény figyelmét, hogy a fontos bioetikai kérdésekhez a protestáns teológiai etikának is van hozzászólni valója. Olvasóként, bár nyilván nem elfogulatlan olvasóként, be kell valanom, ez egy sikeres vállalkozás.

A szép magyarsággal és olvasmányos stílusban megírt szakkönyv (hiszen végső soron egy teológiai doktori dolgozat kiadott változatával van dolgunk) úgy vezet be a címben jelzett kérdések nagyon is komplex tematikájába, hogy az olvasónak végig megmarad az értelmezési, értékelési szabadsága, de közben olyan impulzusokat nyerhet, amelyek továbbsegíthetik a kérdésről való önálló gondolkodását.

A könyvhöz Czeizel Endre ismert orvos-genetikus írt előszót, aki a következő szavakkal jellemzi az írásmű egészét: „*Dr. Orosz Gábor felfogása különösen két szempontból imponáló. Egyrészt tudja, hogy nem vagyunk az abszolút igazság tudói, ezért e végső állásfoglalás e kérdésekben még korai. Legfeljebb a jelenlegi »utolsó előtti« véleményyt tudjuk kifejezni... A másik, hogy lépést kell tartanunk a tudomány szédületes új eredményeivel, és nem dogmákkal, hanem a társadalmi lényre vált emberiség mindenkorai morális elveinek figyelembevételével kell a felmerülő új kihívásokra a lehető legjobb választ adni.*” (11. old.)

Véleményem szerint Orosz Gábor könyvének igazi értékét az adja, hogy teológus gondolkodik teológusként a mai modern embert elevenen érintő kérdésekről, s mindezt egy olyan teológiai premissza, a „*dignitas aliena*” (idegen méltóság) alapján állva teszi, mely markáns teológiai vonalat rajzol meg az egyre parttalanabbá és arctalanabbá váló vitában. A vonatkozó nemzetközi szakirodalom tanulmányozása egyre inkább arra a kérdésre készíti a gondolkodó teológust, hogy mi is történik tulajdonképpen a vitákban résztvevő

teológusok „teológiai profiljával”, azaz saját és sajátos teológiai látásmódjukkal. Orosz Gábor esetében ezt a kérdést egyetlen pillanatra sem kell feltennünk, a már a bevezetőben meghatározott teológiai arcél markánsan jelentkezik az egyes kérdések tárgyalása során, de úgy, hogy közben a szerző vitaképes marad a más tudományok sajátos kérdéseit felvető vitapartnerei irányába. Czeizel Endre előszavában a modern genetikai forradalmat egyfajta „modern Taigetoszhoz” hasonlította (10. old), s a könyv első fejezete éppen ezt a kérdést írja körül oly módon, hogy a kérdésben némiképpen tájékozatlan olvasók is egy nagyon világos körképet kapnak arról, mi is történik valójában a modern genetikai forradalomban, milyen helyzetbe került az ember a maga alapvető és az élet mélyrétegeit meghatározó passzivitásának egyfajta aktivizmusra cserélésével.

Ennek kapcsán a szerző világosan tisztázza, hogy miként is értelmezhető ebben a kontextusban az emberi méltóság, illetőleg annak etikai és jogi vonatkozásait, és kitér arra is, hogy az emberi méltóság hogyan függ össze az érző lény méltóságával, illetőleg mi köze mindennek az emberi génállomány méltóságához. Mindjárt e bevezető részben megfogalmazódik egy olyan gondolat, melyet érdemes lenne nagyon komolyan megszívlelni a hazai bioetikai vitákban is: *„Erkölcsei konfliktushelyzetekben ezért szükséges különbséget tenni az emberi méltóság feltétlen elve és az emberi élet védelmének elve között... az emberi méltóság elve az alapja az emberi élet védelemének, de téves lenne csupán arra redukálni.”* (31. old.) A liberális bioetikai és biopolitikai irányzatokkal szemben a szerző az öszszegző részben megállapítja, hogy „az

emberi genom védelme és az emberi méltóság elve közötti összefüggés nem értelmezhető úgy, hogy például a genetikai diagnosztika során a betegségre mutató gének diagnosztizálása az ember méltóságának közvetlen megsértése lenne.” (uo.)

A könyv második fejezete az emberi méltóság és a preimplantációs genetikai diagnosztika összefüggéseivel foglalkozik. Egy recenzióban sem hely, sem megfelelő terjedelem nem áll rendelkezésre a dolgozat teljes bemutatására, de mindenképpen ki szeretnék emelni néhány olyan momentumot, melyeket különösen is fontosnak tartok, s melyek, szubjektív véleményem szerint a dolgozat ezen részének különleges értékét adják. Ezek közül első helyen kell említünk a világos fogalmi tisztázásokat, melyek magát a kérdést írják körül és a laikusok számára is érthető módon mutatják fel a PGD és PND közötti különbségeket. Ide tartoznak mindemellett azon kritériumok és szempontok ismertetései is, melyek a különböző erkölcsi döntésekben és egyáltalán a preimplantációs genetikai diagnosztika alkalmazása kapcsán fontos (bár sok esetben nem deklarált, vagy éppen nem tudatos) szerepet játszanak. Különösen is szívet melengetőnek találok azt, hogy a szerző, egyébként a magyar nyelvű szakirodalomban talán először, teret szentel az úgynevezett SKIP-érvek bemutatásának. A SKIP-érvek néven ismert vitaelemek a nyugati teológiai szakirodalomban és egyáltalán a vitában meglehetősen elterjedtek, de magyar nyelvű leírásukkal eleddig adós maradt a teológiai, s meglátásom szerint a filozófiai szakirodalom is. A bioetikai vitákban a spéciesz-, kontinuitás-, identitás-, potencialitásérvek olyan érvcsoportok, melyek vagy tiszta, vagy kevert

formában, de minden teológiai-filozófiai szakmai vitában jelen vannak – éppen ezért jelentős érték ezeknek világos és tiszta magyar nyelvű bemutatása.

A szerző ez után a fogalmi és tartalmi tisztázás után vezeti be a saját teológiai álláspontját meghatározó paradigmát, amely Helmut Thielicke személyéhez kapcsolható, de amelyet a szerző az idegen méltóság eredeti kontextusán messze túlmutatva használ fel egy markáns teológiai állásfoglalás megfogalmazása érdekében. Orosz Gábor nem egy elfogult gondolkodó, hiszen nem rejti véka alá azt, hogy a „dignitas aliena” fogalmának használata nem problémamentes, hanem reflektál azokra az esetleges problémákra is, amelyeket a fogalom használata magával hoz. Ebben a részben különösen is találónak éreztem a nyelvileg is nagyon világos szembeállítást, mely éles különbséget tesz a „homo faber” és a „homo fabricatus” között, felmutatva ezzel, hogy az ember sokszor a „technikailag megtehető és az erkölcsileg elfogadható” határán mozog. A szerző értekezése és érvelése nem lezárt, lehetőséget kínál arra, hogy a másfajta érvelésre nyitott vitapartnerek legalábbis átgondolják a teológus sajátos nézőpontját.

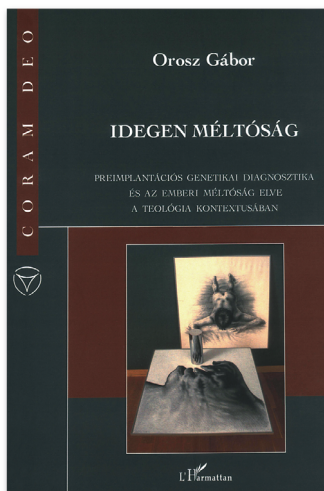
Ebben az összefüggésben különösen is fontos a következő fejezet, melyben a szerző az idegen méltóság kérdéskörét tárgyalja a kortárs teológiai párbeszédbe ágyazottan, s közben olyan fogalmak és fogalomtársítások tisztázására is sor kerül, melyek a mai nyugati teológiai vi-

tákban evidenciák, de a hazai teológiai és filozófiai vitákban nem jelennek meg különösen hangsúlyosan (l. pl. perszonalitás és testi integritás, vagy az ember transzempirikus méltósága). Itt külön kiemelendő a teológiai etika sajátos nézőpontját felvillantó eszkatologikus perspektíva (4.14. fejezet), mely az elő-

biekben megfogalmazott kiérdemelhetetlen és elidegeníthetetlen méltóság (3.2.1. és 3.2.2. fejezetek) egyenes folytatásaként a teológus markáns érvelési vonalát viszi tovább.

Elvi szempontból fontos és a teológiai véleményalkotás szempontjából tanulságos és előremutató az 5. fejezet, melyben az idegen méltóság etikája és a teológiai véleményalkotás összefüggéseit

tárgyalja a szerző. Örömmel olvastam a fejezet felelősségről és felelősségvállalásról szóló részét (5.2.1.), melyben a szerző Johannes Fischerre hivatkozva, teológiai etikát művelőként az evangélium szellemében a „kisajátított világ antitézisében” szemléli a világot és ebben az erkölcsi kérdéseket (132. old.). Itt fogalmazódik meg a következtetés is, hogy ugyanis a keresztyén teológiának és egyháznak *„nem csupán az ember »idegen« méltóságának hirdetésével, hanem konstruktív megszólalásaival is felelősséget kell vállalnia az »egyének tömegeiért« azokban a döntési helyzetekben, amelybe a modern orvostudomány lehetőségei által kerülnek, vagy kerülhetnek.”* (133. old.) Fontos kérdést érint a disszertáció abban is, hogy megfogalmazza, az egyháznak a „bálványok

kritikája” és a „társadalom formálása” közötti köztes szerepére hívja fel a figyelmet Karl Wilhelm Dahn nézeteire hivatkozva. Előremutató, és az abszolút biztos, s mint olyan kész megoldásokat váró, s csak az ilyen megoldásokat elfogadó magyar olvasóközönség számára elgondolkoztató a szerző megállapítása, hogy a megigazulástan alapján állva léteznek olyan erkölcsi konfliktushelyzetek, amelyeket nem lehet „bűntelenül” megoldani. A dolgozat egészében érezhető ez az Ulrich Körtner és más kortárs teológusok által képviselt álláspont, melyért a magyar nyelvű teológiai irodalmat olvasó közönség hálás lehet a szerzőnek.

A könyv egy kitekintéssel zárul, s a bevezetőhöz hasonlóan ebben a fejezetben is komoly és széles relevanciájú hivatkozásrendszert találunk, melyen belül a PGD és az egyházi nyilatkozatok szempontjai fejezet (6.1.) széles körű informalitása okán külön is figyelmet érdemel. A szerző határozottan megfogalmazza, hogy az emberi méltóság „több üres frázisnál”, s annak teológiai relevanciája lehetővé teszi a teológiai regulatív elem általános érvényű kiterjesztését is, ezzel ahhoz a sajátos helyzethez kapcsolódva, melyben a jog által garantált semlegesnek kikiáltott térben a modern ember a maga morális, vallási és világnézeti felfogását igyekszik megélni (l. 152–153. old.).

A szerző elkötelezett a keresztyén egyház „nyilvános hermeneutikára kapott elhívása” mellett (Ingolf Ulrich Dalferth) és ez teszi dolgozatát különösen is értékessé. Felfogásában az egyháznak nem csupán reakcióival, de akcióival is a keresztről szóló beszéd perspektívájában kell láttatnia a kérdéseket, hiszen: *„Ha nem vesz részt a párbeszédben, vagy azt saját orientációs háttérének felmutatása nélkül teszi, akkor a hallgatás olcsó kompromisszumával elégszik meg a drága kompromisszum helyett, mely éppen a dialógus során megszólaltatott perspektíva által válik drágává, nem pedig maradéktalan elfogadás eredményeként.”* (155. old.)

Orosz Gábor könyvét érdemes olvasni, s széles szakmai hivatkozási anyaga, és a vita állását áttekintő összefoglalásai révén minden bizonnyal haszonnal forgatható könyv lesz a teológiai oktatásban is. Véleményem szerint azonban a könyvnek mindenekelőtt azért van ott a helye minden a bioetikai kérdések iránt kicsit is érdeklődő gondolkodó könyvespolcán, mert elfogulatlanul, de saját orientációs háttérét maradéktalanul felmutatva érvényesíti a gondolkodva tanuló és logikus észervekkel tanító teológus feladatát, aki komolyan veszi, hogy Krisztus teológiát művelő szolgálójaként maga is „nyilvános hermeneutika” gyakorlására kapott elhívást.

Ferencz Árpád